

1) KAJ JE PRAVO?

Je posebna vrsta družbenih pravil, s katerimi oblikujemo družbeni red v državno organizacijskih družbah. S pravimi pravili ali LEX so določene prvine državne organizacije, vrste državnih organov in njihove pristojnosti. Pravo je obenem tudi tista vrsta družbenih pravil, s katero država učinkovito usmerja dogajanje v družbi. Družbena pravila so sredstva, s katerimi uravnavamo človekovo vedenje. To so pravila za vedenje ljudi v družbi, torej v medsebojnih odnosih. Odvisna so od človekove volje in zavesti (ali jih človek spoštuje ali pa ne – pravila).

2) OPIŠITE DRŽAVNO OZEMLJE IN KAKO JE DOLOČENO?

Državno ozemlje je prostor na katerem država uveljavlja svojo suvereno oblast. Ozemlje neke države je določeno z mejami. Meje urejajo z mednarodnimi pogodbami ali pa s pravili mednarodnega običajnega prava. Poleg zemeljske površine zajema še:

- zračni prostor in podzemlje

Zračni prostor je načeloma neomejen, dejansko pa sega državna oblast do tiste višine, ki jo je z modernimi tehničnimi sredstvi še mogoče učinkovito varovati in nadzirati.

Podzemlje je načeloma neomejeno in sega do središča zemlje, dejansko pa do tiste globine, do katere je mogoče seči pri izkoriščanju naravnih bogastev.

Obalno morje je tisti del morja, ki spada pod suverenost obalne države. Sestavljeno je iz:

- notranjih morskih voda (vode med zalivi in otoki)
- teritorialnega morja (razteza se po celi obali vzdolž države- ne sme presegati 12 milj)
- epikontinentalni pas (sega do 200 m morske globine)

3) KDO SO APARTIDI?

Apertidi so ljudje brez državljanstva.

4) KAJ JE PRAVNO PRAVILO IN NJEGOVE SETAVINE?

Je temeljna sestavina prava. Opredelimo ga lahko kot obvezno pravilo za vedenje in ravnanje ljudi v medsebojnih razmerjih. V moderni družbi je oblikovalec pravnih pravil država. Med pravna pravila pa se uvrščajo tudi tista, ki jih oblikujejo samostojne organizacije, ki niso sestavni del državnega aparata in tretja je tista, ki jih oblikujejo posamezniki.

Vsako pravno pravilo je sestavljeno iz dispozicije, sankcije in hipoteze.

- Iz **dispozicije** vzemo, koga zavezuje pravno pravilo in kakršno ravnanje od njega zahteva.
- **Sankcija** pa vsebuje napoved ukrepa, ki ga bo pristojni državni organ izvedel zoper tistega, ki se ne bo podredil dispoziciji (meja se lahko prestopi samo na točno določenem mestu).
- **Hipoteza** pa je predpostavka pravnega pravila. Z njo ničesar ne zapovedujemo, temveč le pojmovno določamo tisto dejansko stanje, ki mora nastopiti, zato da postane dispozicija zavezujoča za naslovljenca pravnega pravila.

Poznamo dve vrsti pravnih pravil: - **abstraktno in splošno**
- **konkretno in posamično**

Splošno in abstraktno pravilo določa neki položaj, družbeno razmerje ter njegove nosilce in oblikuje vzorec vedenja za nedoločeno število oseb. **Konkretno** pa ureja zgolj konkreten primer in med posamično določenimi osebami obstoječe razmerje, s tem pa se njegova vloga in pomen končata.

Poznamo še **kategorično in pooblaščajče pravno pravilo**. **Kategorično** imamo v zakonskem pravu, ki varuje temeljne vrednote v posamezni družbi. **Pooblaščajče** pa pooblašča ljudi, da smejo ravnati tako, kot določa dispozicija. Včasih naredi ustvarjalec pravnega pravila še korak dlje in prepušča oblikovanje dispozicij tistim, ki naj bi se po njih ravnali.

5) KAJ JE PRAVNA KRŠITEV?

O pravni kršitvi govorimo, ko gre za ravnanje, ki ni v skladu z dispozicijo določenega pravnega pravila. Najpogosteje pride do pravne kršitve, ko posameznik meni, da pravno pravilo, ki od njega zahteva določeno ravnanje ni v skladu z njegovimi interesi in z njegovim dojemanjem posameznih vrednot. Pomembno je tudi, kako stroga je sankcija za kršitev dispozicije, kajti vsak posameznik izbira med prepovedano koristjo in težo sankcije. Vzrok zakaj posameznik ne ravna v skladu z dispozicijo je tudi nepoznavanje prava. Zaradi zgoraj navedenega so omilitvena načela, da nepoznavanje prava kršitelje ne opravičuje.

Glede na vsebino dispozicije ima pravna kršitev obliko dejanja in opustitve. Za nastanek odgovornosti ne zadošča le proti pravno ravnanje, temveč je pomembna krivda storilca.

6. OPIŠITE NAKLEP IN MALOMARNOST!

Krivda je storilčev odnos do storjenega dejanja, ki je v tem, da se je storilec zavedal ali bi se moral in mogel zavedati, da dela nekaj protipravno. Tak odnos pa lahko pričakujemo le od zrelih ter duševno zdravih oseb, zato za pravne kršitve ne odgovarjajo otroci pa tudi ne duševno bolne in neprištevna osebe. Ti se ne morejo zavedati pomena svojega dejanja (gre za izključitev odgovornosti). – TO NI MUS NI PA ODVEČ!

Poznamo dve obliki krivde:

Naklep je hujša oblika krivde. O naklepu govorimo tedaj, kadar se je storilec zavedal svojega ravnanja in ga je hotel storiti.

Malomarnost je blažja oblika odgovornosti. Tukaj storilec noče posledic, vendar pa te nastanejo zaradi njegove nepazljivosti. O malomarnosti govorimo, če se je storilec zavedal, da zaradi njegove storitve ali opustitve nastane posledica, pa je lahko vseeno mislil, da jo bo preprečil ali, da ne bo nastala oz. če se ni zavedal, da lahko nastane pa se zaradi okoliščin in svojih osebnih lastnosti moral in mogel zavedati.

Pri obeh oblikah je pomembna prištevnost.

7) KDAJ GOVORIMO O BISTVENO ZMANJŠANI PRIŠTEVNOSTI?

A° LIBERA IN CAUSA – odgovoren je tisti, če se z uporabo alkohola, mamil ali kako drugače sam spravi v tako stanje, zaradi katerega ni mogel razumeti pomena svojega dejanja ali imeti v oblasti svoje ravnanje, če je bila pred tem podana njegova malomarnost oz. naklep, ko se v predpisu določi, da se storilec kaznuje le, če je dejanje storil naklepno.

8) KAJ JE KAZENSKI DELIKT?

Delikt je strokovni izraz, s katerim označujemo pravne kršitve. Delimo jih na **kazenske in civilne delikte**.

Kazenski delikti so tiste pravne kršitve, ki so posebno nevarne za družbo. Za ugotavljanje storitvenega kaznivega dejanja so pristojna sodišča. **Med kazenske delikte spadajo** tudi prekrški in gospodarski prestopki. Gospodarski postopki so dejanja, ki se tičejo pravno odgovornih oseb - gospodarstvenikov.

9) KAJ JE CIVILNI DELIKT?

Civilni delikt označuje takšna protipravna dejanja in opustitve, ki povzročajo premoženjsko in nepremoženjsko škodo posameznim pravnim subjektom. Za obe vrsti deliktov je pristojno sodišče. Pri civilnem deliktu se vodi pravni postopek.

10) KAKŠNE SANKCIJE POZNA MO PRI NAS IN KAJ JE PRAVNA SANKCIJA?

Sankcija je poleg dispozicije drugi najpomembnejši del pravnega pravila. Z njo razumemo neprijeten ukrep, ki bo zadel tistega, ki svojega ravnanja ni uskladil z dispozicijo določenega pravnega pravila. Sankcija je po domače kazen. Iz sankcije vselej razberemo pristojni organ, ki mora poskrbeti zato, da bo ustrezna sankcija izrečena in končno tudi izvršena. Poznamo pa tudi tako imenovane nagrade, s katerimi poskuša zakonodajalec spodbuditi določeno vrsto ravnanja. Izbira ustrezne sankcije je vselej občutljivo dejanje.

Za **kazniva dejanja** kot najhujše oblike kazenskih deliktov je mogoče izreči različne zaporne in denarne kazni (do 30 let). Zaporna kazen je določena v določenem razponu, kar sodišču omogoča, da upošteva obteževalne in olajševalne okoliščine. Pri upravnih prekrških pridejo v poštev predvsem denarne kazni, pa tudi krajše zaporne kazni v določenih primerih. Za gospodarske prestopke je mogoče izrekat samo denarne kazni.

Poznamo tudi sankcije, ki imajo predvsem moralno težo, kot na primer kazni opominjalne narave. Mogoče pa so tudi strožje sankcije, kot na primer denarna kazen in prenehanje delovnega razmerja.

Pri civilnih deliktih so tudi sankcije drugačne narave. Sankcija mora vzpostaviti tisti stanje, ki je bilo pred nedopustnim posegom, oziroma mora odpraviti škodo, ki je nastala z civilnim deliktom. Praviloma gre za premoženjske sankcije, čeprav so možne tudi tiste, ki prinašajo zgolj moralno zadoščanje (objava javne sodbe).

Vse navedene sankcije so usmerjene proti storilcem protipravnih dejanj, poznamo pa tudi take sankcije, ki neposredno zadenejo nezakonite pravne akte, se pravi akte, ki skušajo doseči prepovedani učinek.

Taki sankciji sta ničnost in neveljavnost-izpodbojnost. **Ničnost** je hujša oblika, z njo posežemo globlje v pravni akt, odpravimo vse učinka pravnega akta. Z **izpodbojnostjo**- neveljavnostjo pa ne, ampak da pravni akt od dne, ko je bil razglašen za neveljavnega, ne more več povzročati nobenih pravnih učinkov.

11) FORMALNI VIRI PRAVA?

Najpomembnejši, izhodiščni in osrednji formalni vir prava je **USTAVA**. Z njenimi pravili se oblikujejo temelji pravnega sistema v posamezni državi. Prva ustava je nastala v ZDA leta 1787.

- Vsaka ustava ima tako imenovano **PREAMBULO** (uvod k ustavi). Iz preambule (uvoda) zvmemo razloge, ki so terjali sprejem ustave, ter vrednote, ki naj bi se z njenim sprejemom uresničevale v družbi.
- Po pomembnosti sledijo ustavi **ZAKONI**. To so vsebinsko podrobnejši, vendar še vedno splošno in abstraktno izpeljani iz ustave.
- Vse druge splošne pravne akte, ki jih sprejemajo različni državni organi, označujemo s skupnim pojmom **PODZAKONSKI PRAVNI VIRI**. Sem sodijo vsi tisti splošni pravni akti, ki jih izdajajo vlada in upravni organi.
- **UREDBA** je izvršilni predpis, s katerim se podrobneje razdelajo zakonske določbe, kadar je to potrebno zaradi njihovega uveljavljanja. Pooblastilo za izdajanje uredb je vsebovano v ustavi in v zakonih. Uredba je kot izvršilni akt podrejena ustavi in zakonu.
- Tu poznamo še **UREDBE Z ZAKONSKO MOČJO**, ki jih lahko vlada ali šef vlade izda v izrednih razmerah ali v vojni.
- Vlada še lahko sprejema **ODLOKE**, upravni organi pa sprejemajo **PRAVILNIKE, ODREDBE IN NAVODILA**.
- Tu so še **STATUT** kot pravni akt, ki pa nastaja v določenih organizacijah in skupnostih
- in pa **KOLEKTIVNE POGODBE**, ki se sklepajo na področju delovnega prava (delodajalec-delavec)
- ter **MEDNARODNE POGODBE**.

12. SPOZNAVNI VIRI PRAVA!

Spoznavni viri prava nam omogočajo spoznati vsebino splošnih pravnih aktov, ki se objavljajo v uradnih listih in morajo biti objavljeni, preden začnejo veljati. Objave veljajo za avtentično besedilo posameznega splošnega pravnega akta.

Med spoznavne vire uvrščamo tudi **registre**. Urejeni so tako, da vsebujejo po abecednem vrstnem redu razvrščena gesla.

Spoznavni viri so tudi:

- različne zbirke predpisov
- komentarji
- zbirke odločb državnih organov
- zbirke sodnih odločb
- učbeniki
- znanstvena dela
-

13. OPIŠITE POSLOVNO SPOSOBNOST!

Poslovna sposobnost je sposobnost osebe, da sama pridobiva pravice in se sama zavezuje. Če oseba nima poslovne sposobnosti, se lahko ta pomanjkljivost odpravi z voljo koga drugega. **Popolno poslovno sposobnost** pridobi človek s polnoletnostjo. Otroci do 14. leta sploh niso poslovno sposobni (zastopajo jih starši, če teh ni pa skrbnik), po dopolnjenem 14. letu starosti pa so omejeno ali delno sposobni. Tudi ko je popolna poslovna sposobnost že pridobljena, lahko pride do njene omejitve ali celo popolnega odvzema.

14. KAJ JE TO PREAMBULA?

Preambula je uvod k ustavi in izhaja iz *Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije*.

15. KDAJ JE BILA SPREJETA USTAVA RS?

Sprejeta je bila 23. decembra leta 1991 kot osrednji in najvišji pravni akt samostojne in neodvisne države.

16. KAKŠNE SO OSEBNE SVOBOŠČINE IN PRAVICE? OPIŠI!

Sem sodijo vse pravice, ki varujejo človekovo življenje in svobodo, njegovo osebnost in dostojanstvo, zlasti ob soočenju z državno oblastjo.

1. **Nedotakljivost človekovega življenja**- človekovo življenje je nedotakljivo, zato je odvzem človekovega življenja protipravno dejanje.
2. **Prepoved mučenja** – prepovedano je mučenje, se pravi vsako dejanje, s katerim povzročimo drugi osebi hude telesne in duševne bolečine, ter nečloveško ali ponižujoče kaznovanje ali ravnanje
3. **Varstvo osebne svobode** – Vsakomur, ki je bila odvzeta prostost, morajo takoj v njegovem jeziku sporočiti, zakaj so mu odvzeli prostost. Poučiti ga morajo, da ni dolžan ničesar izjaviti, da ima pravico najeti si zagovornika ter da je državni organ na njegovo zahtevo dolžan obvestiti njegove bližnje, da so mu odvzeli prostost.
4. **Odvzem prostosti** – ustava določa, kako dolgo sme trajati odvzem prostosti in kdo sme odločiti o tem odvzemu. To pravico ima samo sodišče in le tedaj, kadar je odvzem prostosti neogibno potreben za potek kazenskega postopka.
5. **Pravica do sodnega varstva** – Sojenje mora biti javno. V kazenskem postopku, kakor tudi v drugih pravnih postopkih, je zagotovljeno spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva. Prepovedano je vsako nasilje nad osebami, ki jim je odvzeta prostost, ter vsakršno izsiljevanje priznanj in izjav.
6. **Svoboda gibanja** – Zajema pravico vsakogar, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadarkoli vrne. To pravico je mogoče omejiti le tedaj, če je to potrebno zato, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka.
7. **Varstvo človekove osebnosti in dostojanstva** – ustava izrecno varuje človekovo dostojanstvo ter zagotavlja nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti.
8. **Nedotakljivost stanovanja** - Po ustavi je stanovanje nedotakljivo. Nihče ne sme proti volji stanovalca vstopiti v tuje stanovanje in druge prostore. Preiskavo sme dovoliti samo sodišče. Pri preiskavi more biti navzoč tisti, čigar stanovanje se preiskuje (ali pa njegov zastopnik), ter vselej dve priči. Sodna odločba izjemoma ni potrebna le tedaj, če sta vstop v tuje stanovanje in preiskava – izjemoma tudi brez prič – neogibno potrebna za to, da primejo storilca kaznivega dejanja ali za to, da se zavarujejo ljudje in premoženje.
9. **Tajnost pisem in drugih občil** – po ustavi je zagotovljena tajnost pisem in drugih občil. Zakon lahko določi, da se ta pravica omeji, toda le na podlagi sodne odločbe in samo tedaj, če je to nujno za uvedbo in potek kazenskega postopka ali za varnost države.
10. **Varstvo osebnih podatkov** – Zagotovljeno je tudi varstvo osebnih podatkov. (se pravi podatkov, ki kažejo na lastnosti, stanja in razmerja posameznika). Prepovedana je vsaka zloraba teh podatkov.

17. SOCIALNE SVOBOŠČINE IN PRAVICE!

1. Svoboda dela
2. Pravica do socialne varnosti
3. Zakonska zveza in družina
4. Pravice in dolžnosti staršev
5. Pravice otrok
6. Pravica do zasebne lastnine in dedovanja

18. PRAVICE NARODNIH MANJŠIN!

Slovenska ustava zagotavlja posebne pravice avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom. Zagotovljeno jim je:

- da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole
- ustanavljajo organizacije
- razvijajo kulturne in znanstveno-raziskovalne dejavnosti
- pravico imata do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku
- da gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in državama

Na območjih kjer živita ti dve narodnosti skupnosti je poleg slovenščine uradni jezik tudi italijanščina oz. madžarščina. Država se zavezuje, da bo gmotno in moralno podpirala uveljavljanje teh pravic. Narodni skupnosti morata biti tudi neposredno zastopani v državnem zboru (kjer ima vsaka po enega zastopnika) ter v predstavniških organih lokalne samouprave.

19. VOLILNA PRAVICA!

Osrednja politična pravica je volilna pravica. To pravico daje ustava vsakemu državljanu, ki je dopolnil 18 let. Volilna pravica je lahko:

- splošna
- enaka

Splošna volilna pravica je pravica vsakega državljana, da voli ne glede na svojo narodnostno, rasno, ekonomsko ali drugo pripadnost.

Enaka volilna pravica pa pomeni, da ima glas vsakega volivca enako vrednost, da ima pri volitvah v isto predstavniško telo vsak volivec samo en glas in da njegov glas nima nobene prednosti pred drugimi volivci.

Volilna pravica obsega **pravico voliti** (aktivna VP) in **pravico biti izvoljen** (pasivna VP).

20. OPIŠITE DRŽAVNI ZBOR!

Državni zbor opravlja zakonodajno funkcijo in predstavlja vse državljane in se zato voli neposredno na podlagi splošne in enake volilne pravice. Šteje 90 poslancev, ki so izvoljeni za štiri leta. V državni zbor se vedno izvoli po en poslanec italijanske in en madžarske narodne skupnosti.

Zato, da bi poslanci lahko samostojno odločali, uživajo **poslansko imuniteto**. Poslanec ni odgovoren za mnenje ali glas, ki ga je izrekel na sejah državnega zbora. Ne smejo ga:

- pripreti
- ne smejo proti njemu začeti kazenskega postopka brez dovoljenja DZ

Državni zbor ima predsednika, ki ga z večino glasov izvolijo poslanci.

Državni zbor dela na **rednih in izrednih sejah**.

Izredno sejo mora sklicati:

- če to zahteva ¼ poslancev ali predsednik republike.
- Na seji mora biti navzoča večina poslancev (vsaj 46)
- Za sprejem zakonov in drugih odločitev mora glasovati večina vseh prisotnih poslancev

Sprejem zakonov lahko predlaga državni svet, vlada in vsak poslanec. To pravico imajo tudi volilci, toda za tak predlog se mora odločiti najmanj 5000 volilcev.

21. VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE!

Vlada RS je osrednji organ izvršilne oblasti ter obenem najvišji organ državne uprave. Vlada vodi, usmerja in usklajuje izvrševanje odločitev, ki jih sprejme državni zbor. Odgovorna je za izvrševanje zakonov in drugih splošnih pravnih aktov, ki jih sprejme državni zbor. Državnemu zboru sme predlagati sprejem zakonov. Osrednji splošni pravni akt, ki ga sprejme vlada, je **uredba**. Vlado sestavljajo predsednik vlade ter ministri.

22. PREDSEDNIK REPUBLIKE!

Predsednik republike kot šef države predstavlja RS doma in v tujini, ter je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil. Izvoli se na neposrednih volitvah, splošnih in tajnih volitvah in sicer za dobo pet let (vendar največ dvakrat zaporedoma).

Ustava RS predsedniku republike odreja naslednje pristojnosti:

- predseduje
- razpisuje volitve v državni zbor
- razglašča zakone
- imenuje državne funkcionarje, kadar je to določeno z zakonom
- postavlja in odpoklicuje veleposlanike in poslanike RS
- izdaja listine o retifikaciji
- odloča o pomilostitvah
- podeljuje odlikovanja in častne naslove
- sme zahtevati sklic izredne seje državnega zbora
- predlaga DZ kandidata za predsednika vlade
- lahko razpusti DZ
- predlaga izvolitev 5 članov sodnega sveta
- predlaga izvolitev ustavnih sodnikov
- V času izrednega stanja ali vojne na predlog vlade lahko izda uredbe z zakonsko močjo

Ustava ureja tudi odgovornost predsednika republike. Če predsednik pri opravljanju svojega dela krši ustavo ali hujše krši zakon, ga sme državni zbor obtožiti pred ustavnim sodiščem. Le-ta ugotovi utemeljenost obtožbe ali obtoženega oprosti, z 2/3 večino vseh sodnikov pa lahko odloči tudi o odvzemu funkcije. Če je predsednik republike trajno (ali začasno) zadržan, če umre, odstopi ali mu preneha funkcija predsednika opravlja funkcijo predsednika državnega zbora.

23. KAKŠNA SODIŠČA POZNAMO V REPUBLIKI SLOVENIJI?

1. OKRAJNO SODIŠČE
2. OKROŽNO SODIŠČE
3. VIŠJE SODIŠČE
4. VRHOVNO SODIŠČE
5. USTAVNO SODIŠČE

24. KAJ POMENI NAČELO JAVNOSTI V SODSTVU?

Pomeni, da je delo sodišč javno, da so obravnave javne in da se sodbe izrekajo javno. Javnost je mogoče izključiti samo izjemoma, če tako določi zakon (npr. zaradi varovanja tajnosti, morale, interesov mladoletnikov itn.)